

Zdeněk Jirotka (1911 – 2003): Saturnin (1942)

I. Beletristický text:

A. Literární druh a žánr, literárněhistorický kontext, umělecký směr / tvůrčí skupina, údaje o autorovi ve vztahu k dílu;

B. 1. Doba a místo (děje);

2. Kompozice; 3. Hlavní postavy a jejich charakteristika;

4. Námět, témata, hlavní motivy; C. Jazykové zvláštnosti a kulturní souvislosti;

Ačkoliv nemám rád všechna ta přirovnání a podobenství, kterými doktor Vlach proplétá své temperamentní řeči, uznávám, že na tom názorném příkladu s kavárnou, člověkem a mísou koblih něco je. Lze na něm aspoň přibližně ukázat, jakým člověkem je Saturnin.

Doktor Vlach si totiž rozdělil lidi podle toho, jak se chovají v poloprázdné kavárně, mají-li před sebou mísu koblih. Představte si luxusní kavárnu za nedělního dopoledne. (...)

A tu se tedy má ukázat, do které skupiny lidí podle teorie doktora Vlacha patříte. Jste-li prý člověkem bez fantazie, bez touhy po dynamice a bez smyslu pro humor, budete se na ty koblihy dívat tupě a bezmyšlenkovitě třeba až do poledne a pak se zvednete a půjdete k obědu.

Mám důvodné podezření, že do této první skupiny zařazuje doktor Vlach také mne. (...)

I kdybych mezi lidi toho druhu opravdu patřil, bylo by mi to milejší, nežli být příslušníkem skupiny druhé, která prý se při pohledu na ty koblihy baví představou, co by se dělo, kdyby někdo zčistajasna a bez výstrahy začal ostatní návštěvníky kavárny tím pečivem bombardovat.

Nechápu, jak dospělý a rozumný člověk může myslet na takové věci. Přitom však úplně souhlasím s tím, že doktor Vlach, jak sám říká, patří do této skupiny. Z jakýchsi nepochopitelných důvodů je na to hrdý. Považuje tento druh lidí za duševně vyspělejší. (...)

Kdyby mi osud nebyl přivedl do cesty Saturnina, nikdy bych byl nevěřil, že se vyskytuje ještě třetí druh lidí, takové jakési bílé vrány. Myslím tím lidi, které představa koblih svištících vzduchem láká natolik, že vstanou a uskuteční ji. (...)

Aby mi bylo rozuměno: nechci snad tvrdit, že Saturnin nebyl dobrým sluhou. Měl všechny vlastnosti, které dobrý sluha má mít. Byl to hezký, světlomasý člověk, poctivý, spolehlivý a velmi chytrý. Měl jsem vždycky takový dojem, že by mohl být zrovna tak ředitelem nějakého mezinárodního koncernu, jako osobním sluhou. Samozřejmě, že by nemohl ředitelská místa střídat tak, jako střídal místa sluhů. (...)

Ale přesto od doby, kdy se stal mým sluhou, nevěděl jsem dne ani hodiny, kdy budu nucen řešit situaci naprosto nevídanou, senzační a obyčejně velmi málo příjemnou.

Začalo to tím, že když o mně mluvil..., dával prý mi nejnemožnější tituly, jako sir, Jeho Milost, sáhib nebo blahorodí, podle toho, co právě četl. Potom mi nanosil do bytu různé lovecké trofeje, jako buvolí rohy, sloní kly, různé kožešiny a podobné. Později jsem zjistil, že si tyto věci vypůjčoval od rekvizitáře naší přední scény. V mé nepřítomnosti patrně vyprávěl mým přátelům smyšlené lovecké historiky. Jen tak si mohu vysvětlit to, že mě několik známých dam překvapilo v kavárně žádostí, abych jim vykládal, jak jsem zabil žraloka stativem fotografického aparátu. Přirozeně jsem popřel, že bych byl někdy něco takového udělal, a od té doby mám pověst až příliš skromného hrdiny.

Marně jsem přemýšlel, proč to Saturnin dělá. Nejdříve jsem se domníval, že má jakousi chorobnou touhu, aby se stal sluhou nějakého dobrodruha gentlemana, a že z nouze si mou prozaickou osobnost oprádně nimbem hrdiny. Později jsem dospěl k přesvědčení, že se tím prostě baví. Měl vůbec humor nepřijatelného druhu. Jednou mi vykládal velmi zmatené teorie o vtipech, kterým se prý říká kanadské. Pokud jsem mu rozuměl, pointa těchto vtípů spočívá v tom, že nakonec buďto hoří dům, nebo je někdo těžce zraněn. Nemohu říci, že by se mi to příliš líbilo. (...)

Tato stále rostoucí, nezasloužená a mně osobně velmi nemilá pověst výjimečného muže měla značně nepříjemné důsledky. Tak jsem byl například jednou v noci probuzen mužem v úřední čepici a bylo mi vysvětleno, že je naléhavě třeba mé pomoci. S použitím značné dávky své kombinační logiky jsem z mužova zmateného povídání vyrozuměl, že jakýsi chovanec, domnívající se, že je Marcus Aurelius, utekl z ošetrovací péče a že správa ústavu se domnívá, že pro muže mých kvalit je hračkou jmenovaného pána zase chytit.

Je těžko zklamat lichotivé mínění, které o vás lidé mají. Vstal jsem a rychle jsem se oblékl. Muž v úřední čepici tvrdil, že mu bylo řečeno, abych byl tak laskav a vzal si s sebou pušku. Já žádnou nemám, a tak jsem to zamluvil. Řekl jsem, že ji nebudu potřebovat, a muž v úřední čepici se na mne podíval s výrazem nelíčené úcty.

Vydal jsem Saturninovi rozkazy pro případ, že bych se nevrátil, a odešel jsem s mužem do deštivé noci. Teprve z rozhovoru, který jsme spolu cestou vedli, vyšlo najevo, že je zřízencem zoologické zahrady a Marcus Aurelius že je lev.

Jsem rozhodně aspoň průměrně statečný muž, ale dovedete si představit, jak mi bylo. Nerad na to vzpomínám. Nakonec to dopadlo dobře. Zřízencům zoologické zahrady se totiž podařilo lva chytit, když usnul unaven marnými útoky na motorový vůz elektrické trati číslo 12. Mého zásahu tedy nebylo potřeba, ale správce zoologické zahrady přesto vřelými slovy ocenil ochotu, s kterou jsem přispěl na pomoc ohroženému obyvatelstvu města Prahy, a projevil potěšující mínění, že snad příště mi bude dopřáno uchopit některého z dravců vlastníma rukama za uši. Snad si myslel, že po tom bůhvíjak toužím. (...)

Žijete-li klidně jako normální a střízlivý občan, nemají vaši přátelé a známí příčiny, aby uvažovali o tom, jak byste se zachoval, kdybyste byl napaden rozzuřeným buvollem. Zkuste si představit lidi ze svého okolí v takové situaci a uvidíte, jak je to nesmyslné. A teď uvažte, že díky Saturninovým výmyslům byli moji přátelé přímo sváděni k takovým úvahám. Moje osobní statečnost byla takto pomyslně vystavována zkouškám jako pokusný králik.

Já jsem například nikdy netvrdil tu pitomost o žraloku a o stativu fotografického aparátu, ale dovedete si představit, jak by vám bylo, kdyby se nejkrásnější dívčí ústa, jaká jste kdy viděl, maličko prohnula k pochybovačnému úšklebku a řekla: „Vy a žralok?“ Je jistě pochopitelné, jestliže některá má rozhodnutí nesla pečeť přání, abych jednoho dne mohl říci: „Ano, slečno Barboro, já a žralok, já a lev, já a jakékoliv nebezpečí na světě.“

II. Nebeletristický text:

A. Funkční styl, obsah, účel, vztah k prvnímu textu;

B. Jazykové apod. zvláštnosti.

Saturnin (film 1994, režie Jiří Věřčák) – recenze: **Radyo**: Kdo nečetl knihu, může být nadšen. Kdo ji ale četl, ten toto nadšení rozhodně nemůže sdílet. Snaha o zachování dialogů je sice záslužná činnost, leč přesto ve filmu v některých scénách onen knižní situační humor ani zdaleka tak nevynikne. Co se ale myslím autorům filmu povedlo, to bylo herecké obsazení. Oldřich Vízner v titulní roli sice není naprosto jedinečným Saturninem a možná bych si v té roli dokázal představit i někoho jiného, ale kus toho Saturninova „uličnictví“ z něj vyzařuje. Přesně se ovšem do svých rolí hodí Ondřej Havelka a Jana Synková, ale i Lubomír Lipský nebo Milan Lasica.

Druhý text je ukázkou amatérské, ovšem docela vydařené recenze (jaké jsou klady a slabiny tohoto typu amatérských webových recenzí?). V čem spočívají silné stránky knížky a proč je tak obtížné je převést na filmové plátno? Jde tu totiž o inspiraci anglickým humorem, založeným na understatementu („podhánění“ = zdůrazňování vlastní rezervovanosti), kdy je osoba vypravěče zcela zásadní. (Jirotka to zdůrazňuje prakticky úplnou absencí přímé řeči). Kniha má také rysy satiry na měšťáckou prvorepublikovou společnost, ale smířlivý nadhled převládne. Interpretace se neobejde o komentář k roku vzniku a k tomu, že jde o slavnou prvotinu.

Zdeněk Jírotka (7. 1. 1911 Ostrava – 12. 4. 2003 Praha)



Český novinář a spisovatel humorista.

Zdeněk Jírotka pocházel z rodiny majitele reklamní agentury. Absolvoval (1933) stavební průmyslovou školu, pak byl do r. 1939 armádním důstojníkem, poté 2 roky pracoval jako úředník na protektorátním ministerstvu veřejných prací. V letech 1940 – 1951 působil v *Lidových novinách* (od r. 1945 se nazývaly *Svobodné noviny*).

V r. 1942 – v nejtěžším roce Druhé světové války – vyšla jeho první knížka, humoristický román *Saturnin*, jenž okamžitě zaznamenal velký čtenářský ohlas a záhy se stal jednou z nejpobulárnějších českých knih. Jírotka se ovšem už nikdy tomuto svému úspěchu ani nepřiblížil.

V letech 1951 – 1971 Jírotka pracoval v humoristickém týdeníku *Dikobraz* a v Československém rozhlasu. Psal povídky, rozhlasové hry apod. V 60. letech byl jedním z protagonistů velmi oblíbeného rozhlasového pořadu *Sedmilháři*, v němž známé kulturní osobnosti (kromě Jírotky spisovatelka Jindřiška Smetanová, scenárista František Vlček aj.) vyprávěly zábavné historky ze života.

Jírotka vnášel do české humoristické literární produkce **styl anglického suchého humoru**; uvádí se, že se nechal inspirovat britskými spisovateli Jeromem Klappou Jeromem (1859 – 1927; romány *Tři muži ve člunu*, *Tři muži na toulkách*) a Pelhamem Grenvillem Wodehousem (1881 – 1975; příběhy nemotorného mladého gentlemana a jeho šikovného sluhy Jeevese).

Jírotka byl ženatý, otec dcery a syna.

Některá díla:

Humoristický román Saturnin (1942; v r. 2009 v multimediální čtenářské anketě *Knih mého srdce* o nejoblíbenější knihu českých čtenářů *Saturnin* zvítězil před *Babičkou* Boženy Němcové a *Malým princem* Antoine de Saint-Exupéryho; film a zároveň TV seriál 1994: režie Jiří Věřčák, hrají Ondřej Havelka /Jiří Oulický; vypravěč a Saturninův zaměstnavatel, v knize ovšem nemá jméno/, Oldřich Vízner /sluha Saturnin/, Lucie Zedníčková /slečna Barbora/, Milan Lasica /doktor Vlach/, Jana Synková /teta Kateřina/, Petr Vacek /Milouš/, Lubomír Lipský /dědeček/);

Románová parodie na detektivky Muž se psem (1944; polský film *Walec pikowy* = Pikový kluk, 1960: režie Tadeusz Chmielewski, hrají Czesław Roszkowski, Janina Traczyková);

Soubor humoristických povídek Profesor biologie na žebříku (1956);

Knížní podoba rozhlasového pořadu na pokračování (Jírotka byl jedním z autorských účinkujících) *Sedmilháři* (1969), *Velká kniha sedmilhářů* (1994).

<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/getImage.jsp?docid=1247&thumb&id=406>

Zdeněk Jirotka (1911 – 2003): Saturnin (1942)

Vypravěčem románu je třicetiletý středostavovský svobodný muž, žijící v Praze, povoláním patrně úředník (o jeho zaměstnání ovšem není v knize ani zmínka, stejně jako z autorovy vůle tu není uvedeno ani jeho jméno). Příběh se odehrává jakoby v současnosti, ovšem tím je míněna nedávná meziválečná (masarykovská) Československá republika; kniha se vyhýbá jakýmkoli zmínkám o německé okupaci, v jejíž době byla napsána.

Vypravěčský styl je uvolněný a lehce důvěrný, vypravěč je kultivovaný člověk, což se projevuje v jeho důsledně spisovném vyjadřování. Vypravěč se často obrací ke čtenáři, ovšem – v souladu se zvyklostmi běžného vyprávění – celý román téměř zcela postrádá přímou řeč.

I.

Ačkoliv nemám rád všechna ta přirovnání a podobenství, kterými doktor Vlach proplétá své temperamentní řeči, uznávám, že na tom názorném příkladu s kavárnou, člověkem a mísou koblih něco je. Lze na něm aspoň přibližně ukázat, jakým člověkem je Saturnin.

Doktor Vlach si totiž rozdělil lidi podle toho, jak se chovají v poloprázdné kavárně, mají-li před sebou mísu koblih. Představte si luxusní kavárnu za nedělního dopoledne. Venku je krásný den a hostů v kavárně je málo. Už jste se nasnídali, přečetli jste všechny noviny a teď jste se pohodlně opřeli v měkkém boxu a zamyšleně se díváte na mísu koblih. Nuda se pomalu rozlézá do všech koutů kavárny.

A tu se tedy má ukázat, do které skupiny lidí podle teorie doktora Vlacha patříte. Jste-li prý člověkem bez fantazie, bez touhy po dynamice a bez smyslu pro humor, budete se na ty koblihy dívat tupě a bezmyšlenkovitě třeba až do poledne a pak se zvednete a půjdete k obědu.

Mám důvodné podezření, že do této první skupiny zařazuje doktor Vlach také mne. Myslím, že není v právu. O humoru a o té dynamice nebudeme mluvit, ale to, že mi upírá fantazii, když ví, že se mi povedlo správně vyplnit úřední formuláře přiznání k dani důchodové, to mne opravdu překvapuje. Ale na tom nezáleží. I kdybych mezi lidi toho druhu opravdu patřil, bylo by mi to milejší, nežli být příslušníkem skupiny druhé, která prý se při pohledu na ty koblihy baví představou, co by se dělo, kdyby někdo zčistajasna a bez výstrahy začal ostatní návštěvníky kavárny tím pečivem bombardovat.

Nechápu, jak dospělý a rozumný člověk může myslet na takové věci. Přitom však úplně souhlasím s tím, že doktor Vlach, jak sám říká, patří do této skupiny. Z jakýchsi nepochopitelných důvodů je na to hrdý. Považuje tento druh lidí za duševně vyspělejší. Já si ovšem nedovedu představit, co má společného s duševní vyspělostí představa koblih, rozbíjejících se o hlavy pokojných návštěvníků kavárny. Nedovedu si to představit, ale prosím, nebudeme se o to přít. Mám totiž ustálené mínění o debatách s doktorem Vlachem. Kdykoliv jsem se do takové debaty pustil, připadal jsem si jako člověk, který z pošetilosti prorazil zeď údolní přehrady.

Kdyby mi osud nebyl přivedl do cesty Saturnina, nikdy bych byl nevěřil, že se vyskytuje ještě třetí druh lidí, takové jakési bílé vrány. Myslím tím lidi, které představa koblih svištících vzduchem láká natolik, že vstanou a uskuteční ji. (...)

Saturnin hledal inzerátem v novinách místo sluhy za podmínky, které jsem mohl přijmout, a měl několik velmi dobrých doporučení. Jeho vzhled a korektní vystupování se mi velmi zamlouvaly. Později jsem zjistil, že se mu dostalo hlubokého a systematického vzdělání. Jeho jméno, poněkud neobvyklé, bylo mi jaksi povědomé, ale teprve nedávno jsem objevil spojitost, ve které mi uvízlo v paměti. Dostalo se mi do rukou číslo asi dva roky starých novin s článkem o pokusu loupeže ve vile profesora Ludy a vzpomněl jsem si, že jsme o tom tenkrát v kavárně hovořili. Saturnin se tehdy stal hrdinou dne a vážnější čtenáři novin kroutili nad jeho počínáním hlavou. Ostatně mám zde ten výstřižek:

Vzrušující příhoda s lupičem. V noci na neděli 6. srpna vnikl do vily historika a sběratele prof. Ludy neznámý lupič a pokusil se vylomit pancéřovou schránku, v níž prof. Luda uschovává některé cenné zlatnické starožitnosti. Nežli mohl schránku otevřít, byl vyrušen domácím zaměstnancem p. Saturninem. Co se pak mezi oběma muži událo, je předmětem vyšetřování. Když se totiž policie, povoláná telefonicky, dostavila na místo činu, našla lupiče v hlubokém bezvědomí s velkou tržnou ranou na hlavě. Pan Saturnin vypovídal poněkud neobvykle. Tvrdil, že lupič se zranil sám, a to řemdihem ze sbírek zbraní profesora Ludy. Na této podivné výpovědi umíněně trval. Lupič se v nemocnici probral k vědomí, ale tvrdí, že zapomněl, jak se jmenuje. Podle předběžného vyšetřování se zdá, že se událost zběhla takto: vyrušený lupič se pokusil zastrašit p. Saturnina ostře nabitým revolverem. Pan Saturnin mu zbraň vyrazil z ruky a vyhodil ji oknem do zahrady, kde byla později nalezena. Potom pronesl p. Saturnin delší řeč, ve které se snažil vyložit lupiči, že boj dvou nestejně vyzbrojených soupeřů není fér. Přinutil ho, aby si vzal ze stěny zbraň, kterou lupič popisuje jako tyč a kouli na řetěze, a sám si vzal také takovou. Po jakýchsi zmatených formalitách došlo k boji, ve kterém byl lupič zraněn. Zajímavé je, že zraněný nevyklučuje možnost, že si tržnou ránu na hlavě způsobil sám. Říká, že ten nástroj šlo velmi těžko ovládat a že několikrát se jen taktak uhnul roztočené kouli své vlastní zbraně. Mimoto prý měl po celý zápas hrozný strach, že rozbije lustr. Celkem je rád, že to tak dopadlo. Po skončení vyšetřování neopomineme podat čtenářům našeho listu zevrubnou zprávu.

Řekl jsem již, že s doktorem Vlachem není možno debatovat. (...)

Když jsem se ho jednou ptal, co si má člověk se zdravým rozumem myslit o události popsané v tom výstřížku z novin, odpověděl, že je o tom velmi těžko rozhodnout, protože dnes už nikdo zdravý rozum nemá. Řekl, že my všichni jsme zapráhli své mozky do služeb svých úzce specializovaných povolání a snažíme se ze všech sil, aby nám ostatní mozkové závity odumřely. Jakmile se tak stane, všimnou si nás naši představení a začneme dělat kariéru. Je prý úžasné, jak prosté a jednoduché úvahy jsou již mimo okruh výkonnosti mozku většiny lidí. (...)

II.

Chtěl bych, abyste si představili, jak klidně jsem žil předtím, než se stal Saturnin mým sluhou. Obýval jsem takový menší byt v jednom z těch starých měšťanských domů, jejichž osobitě kouzlo na mne vždy velmi působilo. Cítil jsem se tam velice spokojen. Ovzduší těch domů s fasádami, plnými štukatérské práce, s vyšlapanými kamennými schody, intimním přítímím na chodbách a vysokými výplňovými dveřmi je mé duši daleko bližší nežli uniformní prostředí moderních staveb. Cítím jaksí, že k útulnosti lidského příbytku patří příjemné a uklidňující šero.

Doktor Vlach říká, že jsou to pocity zděděné po předcích, kteří žili v jeskyni. Vůbec se tenkrát vyjadřoval o mém bytě velmi hanlivě. Nechápal, jak mohu v tom domě bydlet. Říkal, že jakmile tam vstoupí, sevře se mu srdce a duše se mu naplní skličujícími představami lidských tragédií. Že prý všichni lidé, kteří tam za ta dlouhá léta bydleli, odnesli své štěstí s sebou, ale bolesti, zármutky a zoufalství tam nechali. Tvrdil, že všechny prostory domu jsou prý prosáklé slzami, prolitými v nešťastných nocích, po kterých už nevzešlo ráno. Zkrátka doktor Vlach říkal, že se tam musely stát hrozná věc a že tam na něho všechno padá.

Pokud já vím, nic tak hrozného se tam nestalo, jen jednou spadlo visuté lešení, a to nikoliv na doktora Vlacha, nýbrž na dvůr. Nikomu se při tom nic nestalo a není tedy žádného důvodu k tomu, aby byl člověk smutný. Doktor Vlach potom řekl, že je lepší, když na něho padne smutek, než kdyby naň padlo visuté lešení. On vám od každé vážnější debaty takhle uteče.

Tak jsem tedy žil v malém, tichém bytě, na jehož stěnách byly vybledlé tapety a obrazy v širokých starodávných rámech. Sloupkové hodiny s hracím strojkem odměřovaly čas za klidných večerů, které jsem trávil v mohutné ušaté lenošce. (...)

Tak tedy do toho klidného prostředí vstoupil jednoho dne Saturnin a považoval za svou povinnost učinit mi život tak pohnutým, jak to jen bylo možno. Uvidíte sami, že se mu to podařilo.



Aby mi bylo rozuměno: nechci snad tvrdit, že Saturnin nebyl dobrým sluhou. Měl všechny vlastnosti, které dobrý sluha má mít. Byl to hezký, světlollasý člověk, poctivý, spolehlivý a velmi chytrý. Měl jsem vždycky takový dojem, že by mohl být zrovna tak ředitelem nějakého mezinárodního koncernu, jako osobním sluhou. Samozřejmě, že by nemohl ředitelská místa střídát tak, jako střídal místa sluhů.

Když mi předložil své doklady, musil jsem konstatovat, že chybí vysvědčení z posledního místa. Později jsem se dověděl, proč nemohl to vysvědčení mít.

Opustil místo po výstupu téměř absurdním. Byl totiž zachvácen jakýmsi druhem amoku ve chvíli, kdy se domníval, že jednání své zaměstnavatelky nemůže déle snášet. V zuřivosti, o které mám důvody se domnívat, že byla předstírána, poškodil zařízení bytu neomluvitelným způsobem, svou překvapenou zaměstnavatelku hodil v zámeckém parku do nádrže vodotrysku a pak se teprve uklidnil. Nebudu jmenovat dámu, o kterou šlo, ačkoli ji velmi dobře znám, ale chci podotknout, že mé zkušenosti do jisté míry vysvětlují, a dokonce snad omlouvají Saturninovo počínání. Myslím tím, že znám značný počet lidí, kteří by ji do toho vodotrysku docela rádi hodili. Ovšem nikdo z nich by nebyl ukončil ten výstup podobným způsobem jako Saturnin. Když se totiž ona dáma vynořila po pás z vody a upřela na pachatele pohled naprosto nechápavý, uklonil se Saturnin prkenně a prohlásil, že je prostřeno. Pak se vzdálil, aby si sbalil své věci.

Teprve mnohem později jsem musil konstatovat, že vytváření takových nesmyslných situací je jeho vášní. Nemyslím tím, že by si byl dovolil něco podobného vůči mně. Jednak mé tělesné proporce ho přesvědčují, že by se situace nemusila vyvinout přesně podle jeho předpokladů, jednak ho drží na uzdě má přirozená důstojnost. Ale přesto od doby, kdy se stal mým sluhou, nevěděl jsem dne ani hodiny, kdy budu nucen řešit situaci naprosto nevídanou, senzační a obyčejně velmi málo příjemnou.

Začalo to tím, že když o mně mluvil..., dával prý mi nejnemožnější tituly, jako sir, Jeho Milost, sáhíb nebo blahorodí, podle toho, co právě četl. Potom mi nanosil do bytu různé lovecké trofeje, jako buvolí rohy, sloní kly, různé kožešiny a podobné. Později jsem zjistil, že si tyto věci vypůjčoval od rekvizitáře naší přední scény. V mé nepřítomnosti patrně vyprávěl mým přátelům smyšlené lovecké historky. Jen tak si mohu vysvětlit to, že mě několik známých dam překvapilo v kavárně žádostí, abych jim vykládal, jak jsem zabil žraloka stativem fotografického aparátu. Přirozeně jsem popřel, že bych byl někdy něco takového udělal, a od té doby mám pověst až příliš skromného hrdiny.

Marně jsem přemýšlel, proč to Saturnin dělá. Nejdříve jsem se domníval, že má jakousi chorobnou touhu, aby se stal sluhou nějakého dobrodruha gentlemana, a že z nouze si mou prozaickou osobnost oprádá nimbem hrdiny. Později jsem dospěl k přesvědčení, že se tím prostě baví. Měl vůbec humor nepřijatelného druhu. Jednou mi vykládal velmi zmatené teorie o vtipech, kterým se prý říká kanadské. Pokud jsem mu rozuměl, pointa těchto vtípů spočívá v tom, že nakonec buďto hoří dům, nebo je někdo těžce zraněn. Nemohu říci, že by se mi to příliš líbilo.

Asi za půl roku začal Saturnin projevovat názor, že byt, ve kterém jsme až do té doby spokojeně bydleli, není dosti veliký. Celkem to byla pravda. Původně sice stačil naprosto, ale jestliže někdo z vás už viděl buvolí rohy..., ale to by byla dlouhá historie. To se rozumí, že doktor Vlach Saturnina podporoval. Právil, že jsem se měl z toho domu vystěhovat již dávno, a mluvil něco o tom, že mám chatrné zdraví a že byt je vlhký. Nebylo na tom zbla pravdy. Předně nebyl byt vlhký ani trochu, a pokud se mého zdraví týče, neví o něm doktor Vlach nic. Ošetřoval mě naposled, když jsem měl spalničky, a to mi bylo asi deset let.

Skončilo to tak, že mne Saturnin vyhledal jednoho odpoledne v kruhu mých známých a diskrétně mi oznámil, že jsme se přestěhovali. Dodal, že bydlíme na vodě blízko řetězového mostu.

Patrně by mu bylo přišlo vhod, kdybych byl omdlel. Zachoval jsem ale naprostý klid a pokračoval jsem v rozehrané partii karet. Teprve večer jsem vypil několik koňaků a šel jsem se podívat do starého bytu. Byl skutečně prázdný... Podle způsobu, jakým se mnou jednal majitel domu, jsem usoudil, že by nebylo dobré, kdybych se příliš zajímal o podrobnosti vystěhování.

Pak jsem šel k tomu řetězovému mostu. Bylo to sice nesmyslné, ale někam jsem jít musel. Saturnin stál na nábřeží, měl placatou námořnickou čepici a říkal mi kapitáne.

Od té doby jsme žili v obývací lodi a nemohu říci, že by to bylo tak zlé. Je sice pravda, že hned v prvním týdnu se v noci uvolnilo kotvení a naše loď sjela z jezu. Bylo to nepříjemné; byla totiž naprostá tma a já jsem měl v první chvíli za to, že se Saturnin utopil, protože jsem ho marně na celé lodi hledal. Později se vysvětlilo, že spal ve strážním koši. Ale, jak pravím, nebýt této rušivé příhody, nemohl jsem si na nové obydlí stěžovat. Je nutno se s leccíms v životě smířit.

Tím ovšem nechci říci, že jsem se vzdal Saturninovým nápadům na milost a nemilost. Nemohl jsem to učinit již proto, že mi nebyla lhostejná má pověst, která byla jeho ztřeštěnostmi již stejně značně poškozena. Začal jsem být považován za člověka šileně odvážného a velmi výstředního. Asi tak jako Harry Piel. Jednou byla v novinách zmínka o naší obývací lodi a v té souvislosti jsem byl označen jako „známý náš sportovec“. Příštího dne jsem neúmyslně vyslechl debatu mezi Saturninem a naším dodavatelem paliva, v níž se Saturnin rozčiloval, že tam nebylo napsáno „lovec šelem“, ačkoliv to redaktorovi výslovně zdůraznil.



Tato stále rostoucí, nezasloužená a mně osobně velmi nemilá pověst výjimečného muže měla značně nepříjemné důsledky. Tak jsem byl například jednou v noci probuzen mužem v úřední čepici a bylo mi vysvětleno, že je naléhavě třeba mé pomoci. S použitím značné dávky své kombinační logiky jsem z mužova zmateného povídání vyrozuměl, že jakýsi chovanec, domnívající se, že je Marcus Aurelius, utekl z ošetrovací péče a že správa ústavu se domnívá, že pro muže mých kvalit je hračkou jmenovaného pána zase chytit.

Je těžko zklamat lichotivé mínění, které o vás lidé mají. Vstal jsem a rychle jsem se oblékl. Muž v úřední čepici tvrdil, že mu bylo řečeno, abych byl tak laskav a vzal si s sebou pušku. Já žádnou nemám, a tak jsem to zamluvil. Řekl jsem, že ji nebudu potřebovat, a muž v úřední čepici se na mne podíval s výrazem nelíbené úcty.

Vydal jsem Saturninovi rozkazy pro případ, že bych se nevrátil, a odešel jsem s mužem do deštivé noci. Teprve z rozhovoru, který jsme spolu cestou vedli, vyšlo najevo, že je zřízencem zoologické zahrady a Marcus Aurelius že je lev.

Jsem rozhodně aspoň průměrně statečný muž, ale dovedete si představit, jak mi bylo. Nerad na to vzpomínám. Nakonec to dopadlo dobře. Zřízencům zoologické zahrady se totiž podařilo lva chytit, když usnul unaven marnými útoky na motorový vůz elektrické trati číslo 12. Mého zásahu tedy nebylo potřeba, ale správce zoologické zahrady přesto vřelými slovy ocenil ochotu, s kterou jsem přispěl na pomoc ohroženému obyvatelstvu města Prahy, a projevil potěšující mínění, že snad příště mi bude dopřáno uchopit některého z dravců vlastníma rukama za uši. Snad si myslel, že po tom bůhvíjak toužím.

Příštího dne byla v novinách zmínka o tom, že jsem se s nevšední ochotou zúčastnil chytání chudáčka Marka Aurelia. Dovedete si představit, jaká to byla voda na Saturninův mlýn.

Když jsem o té události mluvil s doktorem Vlachem, pronesl překvapující názor, kterým mne téměř urazil. Řekl totiž, že se mu zdá, že legenda, kterou mne Saturnin obestřel, je mi docela vhod. Jinak prý by si nedovedl vysvětlit mou ochotu chodit v noci do Tróje na lov lvů.

Byl jsem vždycky toho názoru, že s citem pro hodnocení lidských povah se člověk musí už narodit. Nelze jej získat ani lety, ani zkušeností, jak je vidět na doktoru Vlachovi. Jak ho to vůbec mohlo napadnout! Za jak pošetilého a ješitného mne považuje! Kdybych toužil po pověsti

dobrodruha, dovedl bych si ji získat sám a nečekal bych, až mi ji vytvoří můj sluha. Nesmí být přehlížena skutečnost, že jsem byl okolnostmi přiveden do situací, kdy jsem se musel těžce rozhodovat mezi smyslem pro pravdu na jedné straně a svou přirozenou hrdostí na straně druhé.

Žijete-li klidně jako normální a střízlivý občan, nemají vaši přátelé a známí příčiny, aby uvažovali o tom, jak byste se zachoval, kdybyste byl napaden rozzuřeným buvolem. Zkuste si představit lidi ze svého okolí v takové situaci a uvidíte, jak je to nesmyslné. A teď uvažte, že díky Saturninovým výmyslům byli moji přátelé přímo sváděni k takovým úvahám. Moje osobní statečnost byla takto pomyslně vystavována zkouškám jako pokusný králík.

Já jsem například nikdy netvrdil tu pitomost o žraloku a o stavu fotografického aparátu, ale dovedete si představit, jak by vám bylo, kdyby se nejkrásnější dívčí ústa, jaká jste kdy viděl, maličko prohnula k pochybovačnému úšklebku a řekla: „Vy a žralok?“ Je jistě pochopitelné, jestliže některá má rozhodnutí nesla pečeť přání, abych jednoho dne mohl říci: „Ano, slečno Barboro, já a žralok, já a lev, já a jakékoliv nebezpečí na světě.“

Román pak pokračuje sérií dalších příhod, během nichž do děje vstupují další postavy. Většina knihy se odehrává uprostřed léta na dovolené, kdy se všichni ocitnou – jako novodobí nehrdinští trosečníci – v domě odtrženém povodní od civilizace.

Zdeněk Jirotka, Saturnin, Praha 1994, s. 9 – 29.

Poznámky a vysvětlivky:

blahorodí – tradiční ruské zdvořilostí oslovení; **Harry Piel** (1892 – 1963) – německý herec i režisér akčních filmů; **Marcus Aurelius** – římský císař a filozof (2. století); **nimbus** – proslulost, lesk, sláva; **sáhíb** – v Indii zdvořilé označení Evropana, častý výraz z dobrodružné četby; **Saturnin** – jméno sluhy je odvozeno od Saturnalií, starořímských slavností na počest boha Saturna: konaly se kolem zimního slunovratu a jejich součástí byl zvyk, že na jeden den měli otroci v domě stejná práva jako jejich pánové; **Troja** – okrajová pražská čtvrť se zoologickou zahradou.

<http://img.ceskatelevize.cz/program/porady/146653/foto09/01.jpg?1293806305>

http://img.csfd.cz/files/images/film/photos/000/166/166154_01f7fb.jpg?w370h370

Zdeněk Jirotka: Saturnin: poznámky k interpretaci

Jirotkův *Saturnin* je výtečným příkladem **humoristické literatury** ve smyslu klasického humoru, tedy nikoli satiry, grotesky nebo třeba parodie, byť všechny tyto druhy humoru tam také najdeme, ovšem ne v určující míře. Román *Saturnin* zřetelně čerpá z několika **zdrojů**, jimiž jsou: (1) obecně **anglosaský humor**, situovaný do středostavovského prostředí a založený na understatementu („podhánění“), tedy záměrně zdrženlivém, až sebeironickém hodnotícím komentování neobvyklých situací, což ovšem čtenáři umožňuje, jednak aby ocenil vypravěčovu snahu zůstat navzdory komplikacím nad věcí, jednak aby si domyslel detaily v závislosti na vlastních zkušenostech (*Podle způsobu, jakým se mnou jednal majitel domu, jsem usoudil, že by nebylo dobré, kdybych se příliš zajímal o podrobnosti vystěhování.*); (2) konkrétní dobově oblíbené **anglické autory** (Jerome Klapka Jerome aj.), vyznačující se mj. precizní prací s jazykem (*Doktor Vlach potom řekl, že je lepší, když na něho padne smutek, než kdyby naň padlo visuté lešení.*); (3) typicky anglické prostředí naplněné vztahem **pán-gentleman**, žijící v jakési „splendid isolation“, X **jeho sluha**, který se ve skutečném životě mnohem lépe vyzná: tento prastarý vzorec najdeme už u Cervantese s jeho donem Quijotem a Sancho Panzou i u Dickensova pana Pickwicka s jeho Samem Wellerem, ovšem tam jde o sluhy plebejské; (4) **sluha-gentleman** zaměstnaný u pána-gentlemana: objevuje se v tvorbě anglického autora Pelhama Grenvilla Wodehouse (série příběhů o Jeevesovi); (5) Československé prvorepublikové **filmové komedie**, zpravidla založené na kontrastu zamilované dvojice mladých duchaplných lidí a maloměšťáckého prostředí omezených, karikaturně vylíčených lidí starší generace.

Jirotka píše **stylem** kultivovaného, ovšem bezprostředně působícího vypravěče (přímá řeč postav, přirozeně považovaná za projev profesionálního spisovatelství, tady prakticky chybí). Postavy nemají úplná jména – až na jedinou výjimku, již je slečna Barbora (Barbora Terebová; z hlediska vypravěče ústřední postava knihy); tím se posiluje vědomí, že jde o postavy modelové, reprezentující některé příznačné vrstvy měšťanské společnosti. *Saturnin* svým jménem odkazuje na rozverné období starořímských Saturnálií, kdy si sluhové mohli nakrátko počínat stejně jako jejich páni, aby se tak odvětralo napětí ve vzájemných vztazích.

Saturnin svými zásahy do života vypravěče i dalších postav vytváří bizarní situace tak, aby jejich nedobrovolní aktéři museli vykročit z navyklého běžného chování a ukázat meze svých schopností (ne náhodou se tu objevují odkazy na dobrodružnou četbu, jejíž tehdejší dospívající čtenáři o takových výstředních okamžicích snili – než je dech dospělosti srovnal do řady).

Pokud jde o **kompozici** románu, v první zhruba čtvrtině vidíme zřetelný posun od klasického lineárního příběhu k (románovému) zmnožování dějových linií přicházejících s jednotlivými postavami. Ani ne ve čtvrtině knihy se ocitáme na letní dovolené v dědečkově odlehlé vile a prožijeme tam proměnu skupiny rekreatů v nedobrovolné trosečníky: neobvyklá situace prověří charaktery všech zúčastněných a stane se katalyzátorem jejich vztahů. Autor v souladu s hravou povahou titulní postavy akcentuje hravost zápletky odbočkami: vyprávěnými příběhy, z nichž ten o panu Brudíkovi představuje brilantní studiovou ukázkou vypointované povídky, a závěrečnými parodiemi na dobovou triviální literaturu (v *Saturninových* dopisech). Rozuzlení všech konfliktů je – v souladu s pravidly humoristického žánru – smířlivé. Autor ovšem na mnoha místech knihy vkládá mrazivě skeptické úvahové pasáže o pochmurných perspektivách společnosti (*Když jsem se ho jednou ptal, co si má člověk se zdravým rozumem myslet o události popsané v tom výstřižku z novin, odpověděl, že... dnes už nikdo zdravý rozum nemá. Řekl, že my všichni jsme zapřáhli své mozky do služeb svých úzce specializovaných povolání a snažíme se ze všech sil, aby nám ostatní mozkové závity odumřely. Jakmile se tak stane, všimnou si nás naši představení a začneme dělat kariéru.*)

Jirotkova vypravěče charakterizuje již jeho **jazyk**: distingovaný, uměřený, nikdy ne nekontrolovaně emotivní, ale občas sympaticky ulitlý (*Já jsem například nikdy netvrdil tu pitomost o žraloku a o stavivu fotografického aparátu...*), neboť mladý muž, o něhož tu jde, je taky chlapík z masa a kostí – a slečna Barbora se s ním rozhodně nebude nudit.

